

Дослідження/

Наступний Бреттон-Вудс: логіка розвитку міжнародної валютної системи¹

■ **Олександр Шаров,**
Oleksandr Sharov

Завідувач відділу зовнішньоекономічної політики Національного інституту стратегічних досліджень, доктор економічних наук, професор

Dr. habil. (Economics), Professor, Chief of the Foreign Economic Policy Division of the National Institute of Strategic Studies

E-mail: osharov@niss.gov.ua

The next Bretton-Woods: the logic of the international monetary system development

МВФ ТА УКРАЇНА

Директор-розпорядник МВФ М. Камдессю відвідав Україну недовзі після підписання угоди про асоціацію в Москві – у листопаді 1991 року. Щоправда, тоді не йшлося про вступ до фонду хоча б тому, що Україна ще не була політично незалежною державою. Крім того, тодішній “український істеблішмент” не виявляв особливого інтересу до цієї теми – здебільшого внаслідок низького рівня обізнаності в питаннях міжнародних валютно-фінансових відносин. На моє запитання щодо результатів зустрічі з М. Камдессю, візитку якого я випадково побачив на столі одного з тодішніх керівників Національного банку України, останній відповів щось на кшталт: “Зараз до нас багато всяких фондів приїжджають – усіх не запам’ятаєш”. Але події розвивалися з такою швидкістю, що вже за кілька місяців після візиту М. Камдессю почалися серйозні обговорення питання співпраці з МВФ: за словами професора Б. Гаврилишина, це була одна з перших проблем, на яку він звернув увагу Президента Л. Кравчука після свого призначення його радником наприкінці 1991 року. А вже 27 грудня того ж року уряд України надіслав до Вашингтона в штаб-квартиру МВФ офіційну заявку на вступ до цієї організації. Після розгляду заявки України та інших пострадянських країн Рада Керуючих МВФ без про-

3 вересня 1992 року. Україна вступає до Міжнародного валютного фонду.

На фото: зліва направо – О. Шаров (на той час заступник Голови Правління Національного банку), помічник міністра фінансів України О. Гаврилишин, посол України у США О. Білорус, економічний радник посольства України в США С. Кулик, підписує угоду міністр фінансів України Г. П’ятаченко.

ведення засідання (рутинна практика, передбачена процедурними нормами МВФ) 27 квітня 1992 року ухвалила резолюцію № 47–5, яка дозволяла прийняття України та 13 інших республік колишнього СРСР до складу країн – членів фонду впродовж шести місяців. [24, с. 272–274]. Для України було встановлено квоту 665 млн. СПЗ (приблизно 800 млн. доларів США, з яких 180 млн. доларів США необхідно було внести у “твердій” валюті).

Україна стала членом Міжнарод-

ного валютного фонду після підписання міністром фінансів Г. П’ятаченком 3 вересня 1992 року Статуту МВФ. Цій події передувала значна підготовча робота, виконана Міністерством фінансів та Національним банком згідно із Законом України від 03.06.1992 р. № 2402-ХІІ “Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій”.

¹ Закінчення. Початок у № 7 за 2014 рік.

Розгляду підготовки та реалізації різних програм співробітництва України з МВФ за ці роки присвячено багато досліджень. Щодо напрямів використання кредитів МВФ Україною слід зауважити, що значна частина цих коштів була використана на надання кредитів Міністерству фінансів для обслуговування зовнішнього боргу, фінансування дефіцитів платіжного і торговельного балансів, у тому числі – на закупівлі за імпортом для багатьох сфер діяльності, включаючи паливно-енергетичний комплекс, сільське господарство тощо.

Ще одним напрямом використання кредитів МВФ є формування валютних резервів. Допомога МВФ дала Україні змогу підтримувати стабільність національної валюти, успішно провести грошову реформу, запровадити конвертованість гривні за поточними операціями. Збільшення обсягів валютних резервів та їхній високий рівень – найкраще свідчення стабільності фінансової системи країни, це також сприяє зростанню рівня довіри до неї.

Важливо зазначити, що співробітництво не обмежується лише отриманням та використанням кредитів фонду. По суті, важливішою була співпраця щодо впровадження національної валюти (вихід з єдиної рублевої зони, введення гривні тощо), а також забезпечення її конвертованості за поточними операціями. Тобто на цій стадії розвитку міжнародної валютної системи МВФ дове-

лося вирішувати спільно з новими постсоціалістичними країнами-членами ті ж питання, які раніше вирішувалися з країнами Західної Європи. Зокрема, йдеться про проблему конвертованості національних валют. Для порівняння зауважимо, що східноєвропейські країни з пере-

том України основ макроекономічної теорії та практики розвитку міжнародної валютної системи призвело до втрати багатьох років та фінансових ресурсів унаслідок запровадження у 1993 році так званого “фіксованого” валютного курсу – а насправді системи подвійного курсоутворення,

Є чимало прикладів, коли уряди деяких країн вельми активно аргументували позицію і зрештою відстоювали своє бачення в дискусії з фахівцями МВФ

хідними економіками вирішили її блискавично, впродовж трьох – чотирьох років, а деякі і швидше. За словами чеського міністра фінансів В.Клауса, на початку 1990-х років було достатньо лише проголосити конвертованість [25, с. 48].

Україна ратифікувала умови статті VIII Угоди щодо МВФ у вересні 1996 року. Але необхідні умови для цього було створено в тому числі завдяки багаторічному “налаштуванню” світової валютної системи, в якій не останню роль відіграв МВФ. Новим країнам-членам довелося запроваджувати поточну конвертованість тоді, коли перед іншими членами МВФ постала проблема забезпечення конвертованості вже за капітальними статтями (яка формально навіть не вимагається Угодою). Прикладом іншої проблеми є розвиток валютно-курсогового механізму. Незнання (чи небажання знати) вищим політично-економічним істеблшмен-

за якої доступ до придбання іноземної валюти за адміністративно встановленим курсом відкривав шлях до корупції та нечесної конкуренції.

КРИТИКА НА АДРЕСУ МВФ

Вельми поширеною є критика рекомендацій МВФ, які вважають надто прямолінійними, “стандартними” та негнучкими. Анекдотичний випадок трапився, зокрема, з рекомендацією фонду щодо подолання повної неписьменності в Грузії, яку, найімовірніше, просто було списано з програми для якоїсь африканської країни. Аналогічні випадки траплялися і в інших країнах. При цьому критики згадують і так званий “Вашингтонський консенсус”, який інколи вважають наперед прийнятими за нас рішеннями щодо порядку здійснення нами економічних реформ.

Проте “Вашингтонський консенсус” – це не нові “протоколи сіонських мудреців”, а лише тези, висунуті відомим американським економістом, професором Дж. Вільямсоном (John Williamson), який вважає за необхідне в процесі реформування економік країн зі зростаючими ринками дотримуватися певних принципів. Це фіскальна дисципліна, перерозподіл бюджетних витрат з метою поліпшення розподілу доходів (включаючи першочергову медичну допомогу та освіту), податкова реформа (на основі зниження ставок і розширення бази оподаткування), лібералізація торгівлі та приплив прямих іноземних інвестицій, дерегуляція бізнесу, приватизація тощо. Сам автор “консенсусу” не погоджується з тим, що це має пряме відношення до неолібералізму і пропонує в кожному випадку обговорювати можливість використання згаданих ним принципів “пункт за пунктом” [26]. Щодо результативності таких

Міністр фінансів України Г.П'ятаченко (за столом) після підписання Статей Угоди про МВФ (3 вересня 1992 року). Колективне фото учасників події в приміщенні Міністерства закордонних справ США (Державний департамент), який є депозитарієм цієї міжнародної угоди.

переговорів, то можемо згадати хоча б той факт, що Х.Келлер, розпочавши виконання своїх обов'язків директора-розпорядника МВФ, заявив про необхідність пом'якшення вимог до позичальників фонду, спираючись на власний досвід у роботі місії МВФ.

Вважав би доречним нагадати, що у перші роки незалежності України рекомендації і технічна допомога МВФ сприяли становленню вітчизняної економічної думки, зокрема щодо

тересам” [27, с. 7]. Тим більше, що, з одного боку, і сам МВФ останнім часом звертає особливу увагу на те, щоб програми стабілізації, які фінансуються за рахунок кредиту фонду, сприймалися урядами як свої, а не нав'язані ззовні (проблема “належності”, або “власності” програм – Program's Ownership). Професор Ж.Полак (Jacques Polak), який багато років працював у МВФ, зауважує із цього приводу: “За допомогою стабілізаційних програм, які підтриму-

було здійснено за наполяганням міністра економіки цієї країни Домінго Кавальо, незважаючи на вельми

Масове приєднання до Бреттон-Вудської угоди постсоціалістичних країн було новим етапом розвитку міжнародної валютної системи, з якого розпочалася її сучасна глобалізація

розробки засад економічної політики держави. Як іронічно зауважив із цього приводу колишній міністр фінансів Росії Б.Федоров, “... у нас почали цитувати МВФ так само, як колись цитували Карла Маркса” [2, с. 580]. Подібна ситуація спостерігалась і в інших країнах одразу після здобуття ними незалежності. Але із часом політики та економісти цих країн накопичували власний досвід. Партнерами експертів МВФ на переговорах ставали нові фахівці, які часто-густо навчалися з ними в одних університетах, розмовляли однією мовою. І це докорінно змінило відносини.

У принципі, зовсім не йдеться про те, що рекомендації МВФ слід неухильно виконувати (не лише в нас, а й на Заході є фахівці, які розуміють, що єдиних правил для всіх країн, а особливо – для країн із перехідною економікою, – щодо забезпечення економічного розвитку просто не може існувати). З цього приводу колишній Голова Центробанку РФ В.В.Герашенко зазначав, що, хоча “МВФ вів у нас, я вважаю, просто неправильну політику”, тим не менше, тодішньому Прем'єр-міністру РФ В.Черномірдіну “періодично вдавалося пояснювати Камдессю, чому в Росії не всі рекомендації МВФ необхідно приймати негайно” і взагалі, з питань грошово-кредитної політики постійно “тривали дискусії та суперечки, в тому числі і з експертами МВФ” [9, с. 232–234].

Як зауважує із цього приводу колишній український міністр фінансів Г.П'ятаченко, “... завдання урядів полягає в розробці у контакті з фондом таких економічних програм, які б повністю відповідали національним ін-

ються фондом, або без них країна може здійснити всі належні заходи: скоротити бюджетний дефіцит, налагодити кредитування, узгодити реалістичний валютний курс, лібералізувати імпорту, дерегулювати внутрішні фінансові ринки” [12, с. 46]. Отже, програми, розроблені спільно з МВФ, так і слід розглядати – як розроблені **спільно**.

Головний економіст фонду та директор його дослідницького підрозділу К.Рогофф (Kenneth Rogoff) у зв'язку із цим зауважує: “Проте не виключено, що сумнозвісні програми, підтримані МВФ у Мексиці, Азії та інших регіонах у 1990-х роках, насправді не були вже зовсім некомпетентно розробленими. Звісно, ці програми мають забезпечувати вихід країни-позичальника з економічної кризи, тому МВФ має бути впевненим, що надалі вони будуть добре розробленими і базуватимуться на якісному підґрунті. Політики в країнах-донорах і країнах-позичальниках також братимуть участь у грі, але при цьому не можна допускати невважених рішень щодо придатності програм” [28].

З другого боку, є чимало прикладів, коли уряди деяких країн досить активно аргументували позицію і зрештою відстоювали своє бачення у дискусії з фахівцями фонду. Зокрема, уряд Індії жорстко регламентує дії Бреттон-Вудських інститутів навіть у процесі реалізації вже заздалегідь узгоджених програм. Інша справа, що це не завжди йшло на користь країні. Скажімо, запровадження системи валютного бюро в Аргентині, яке за кілька років призвело до краху фінансової системи країни,

Зустріч у штаб-квартирі МВФ з директором-розпорядником Мішелем Камдессю після підписання представниками України Статуту МВФ. Зліва направо: М.Камдессю (другий), Г.П'ятаченко, О.Шаров, О.Білорус.

скептичні зауваження з цього приводу міжнародних експертів.

Хоча є, звісно, і приклади вдалого відстоювання власної точки зору. Можемо згадати хоча б позицію МВФ щодо запровадження національних валют країнами, котрі утворилися після розпаду СРСР. Позиція фонду, яку тоді висловлював Г.Спенсер (G.Spencer), полягала в необхідності збереження “єдиного рублевого простору”. Як потім з'ясувалося, аналогічні рекомендації надавали й іншим країнам колишнього СРСР, а тим, хто наполя-

Національний банк України завжди підтримував тісні зв'язки з Міжнародним валютним фондом. Представники МВФ Річард Хайде і Роман Житек у 1995 р. дали високу оцінку діяльності НБУ в сфері монетарної статистики, висловили ряд нових рекомендацій. Праворуч – на той час директор економічного департаменту НБУ Л.В.Воронова.

Керуючий директор Міжнародного валютного фонду Хорст Келлер (ліворуч) вітає Віктора Ющенка (на той час – прем'єр-міністра України) на початку переговорів у штаб-квартирі МВФ у Вашингтоні (США) 9 травня 2000 р.

гав на випуску власної валюти, МВФ погрожував відмовою у підтримці [29, с. 27]. Проте, як довело життя, якомога швидше запроваджувати власні валюти потрібно було хоча б тому, що отримувати кредити МВФ у принципі можуть лише країни з власною валютою. Виконання рекомендацій МВФ могло б призвести до того, що кредитна підтримка МВФ спрямовувалася б до нас не безпосередньо, а через Москву (з усіма наслідками такого посередництва). Міжнародний валютний фонд змінив свою думку на прямо протилежну лише в 1993 році – після того, як спочатку країни Балтії, а потім і Україна запровадили власні гроші, уникнувши завдяки цьому багатьох проблем, із якими мали клопоти ті, хто забарився.

Отже, до рекомендацій МВФ (як і до будь-яких рекомендацій узагалі) потрібно ставитися критично, оскільки ніхто не застрахований від помилок, особливо в таких складних питаннях, з якими доводиться мати справу експертам фонду. До таких висновків спонукає, наприклад, детальний аналіз помилок МВФ щодо реформ у Польщі та Росії, а також у Грузії, зроблений відповідно відомим англійським економістом, професором Лондонської школи економіки Ст.Гомулкою [30, с. 14–19] та колишнім міністром економіки Грузії, професором В.Папава [29, с. 32–56].

Але історія МВФ має й приклади наполегливого пошуку взаємопорозуміння, коли директор-розпорядник МВФ не просто відвідував, скажімо, Банк Франції, а мав там свій кабінет, оскільки погодження питань (щодо

монетарної політики Банку Франції) потребувало вельми тривалої його присутності в Парижі [2, с. 105]. Зауважу (хоча, можливо, це надто радикальний захід), що Міністерство планування розвитку Індонезії років десять тому навіть збиралося подавати судовий позов проти МВФ, вважаючи, що помилкова програма фонду щодо подолання наслідків азійської фінансової кризи 1997 року завдала значної шкоди національній економіці.

Дуже важливо, що Україна – не просто позичальник МВФ, а його учасник. Працівники фонду зазвичай нагадують своїм учасникам (якщо хочете – акціонерам): “Ми – це Ви”. Щоб глибше розуміти логіку дій фонду та змінити ставлення його учасників до себе і своїх проблем, необхідно активніше брати участь в обговоренні та прийнятті рішень із питань, які не мають прямого відно-

Проблема полягала не в тому, щоб зберегти важелі управління глобальною економікою, а в тому, щоб адаптувати до неї “другий світ” (світ соціалізму), так само, як перед тим було адаптовано “третій світ”

шення до України. Це потрібно не лише для того, щоб мати змогу розраховувати на чийсь увагу та розуміння, а й для того, щоб справді відчувати себе частиною глобальної економіки з її проблемами, перевагами та пріоритетами. Це, наприклад, добре розуміють наші російські колеги, вважаючи одним із позитивних результатів співпраці з фондом те, що “членство в МВФ дало змогу Росії брати участь у вирішенні найважливіших світових проблем, у тому числі проблеми зміцнення ямайського валютного порядку, створення світової “фінансової інфраструктури” [23, с. 47]. І це при тому, що розмір російської квоти (2.5%), – також, як і української (0.58%) – формально дає змогу лише брати участь у обговоренні, не маючи суттєвої ваги при голосуванні з тих чи інших питань.

Лише активна позиція може забезпечити необхідну увагу організації, яка шоденно має справу з проблемами всього світу. Скажімо, досвід країн “Групи двадцяти” є прикладом для створення групи, до повноважень якої входили б питання належної допомоги країнам із перехідною економікою. Але для її створення необхідні чималі політичні зусилля. У створенні лобістської структури країн-реципієнтів не допомагатимуть ні краї-

ни-донори, ні інші позичальники фонду та Світового банку: вони не підтримуватимуть ініціативи щодо переорієнтування на себе фінансових потоків. Інакше кажучи, нам пропонують вибрати один із двох стратегічних полюсів: інтеграція та участь у глобальних економічних процесах або ж ізоляція та врешті-решт марні намагання одержати односторонні переваги у так званій “конкуренції” з іншими країнами. Отож нам залишатиметься лише вибрати, до якого світу належатиме Україна: до першого чи до третього, бо другого – не дано.

БРЕТТОН-ВУДСЬКІ АБО..?

Викладені аргументи дають підстави для висновку про те, що система Бреттон-Вудських інститутів (МВФ – МБРР) впродовж усього

післявоєнного періоду реально створювала механізм вирішення масштабних, принципових проблем у сфері міжнародних валютно-фінансових відносин, гострота і пріоритетність яких змінювалася на різних етапах розвитку глобальної економіки. Важливо підкреслити, що ці проблеми

Вищий керівний орган МВФ – Рада керуючих, в якій кожна країна-член представлена керуючим і його заступником.

вирішувалися не МВФ – МБРР, а лише за їхньою допомогою. Тобто самі Бреттон-Вудські інститути створюють немовби каркас інституціональної та функціональної системи міжнародних валютно-фінансових, а з урахуванням дочірніх структур можна сказати і ширше – міжнародних економічних відносин. У рамках такої парадигми самі рішення в галу-

зі зовнішньоекономічної політики приймаються (у всякому випадку – можуть і повинні прийматися) відповідними органами країн-членів, що не обмежує їхнього політичного суверенітету.

Водночас необхідно розуміти, що

Якщо говорити про необхідність радикальних змін, про принципово нову міжнародну валютну систему, то світовій економічній еліті необхідно знайти консенсус в ключових питаннях

в умовах глобалізації реалізація суверенного права держав відбувається в зовсім інших умовах, аніж у попередні епохи, в умовах поступового зникнення або припинення дії так званої Вестфальської системи міжнародних відносин, за якою суб'єктами дипломатичних відносин визнавалися уряди та держави (тобто “суверени”). А зараз, на додаток до національних держав, суб'єктами є також субнаціональні (наприклад, федеральні землі Німеччини), наднаціональні (наприклад, ЄС, країни Північноамериканської угоди про вільну торгівлю, – North American Free Trade Agreement, NAFTA, НАФТА) і недержавні гравці (наприклад, громадські організації та приватні підприємства), які всі беруть участь у розбудові системи міжнародних відносин. Тому “сьогодні управління міжнародними економічними відносинами не належить більше лише державі, а, швидше, пов'язане з громадянськими та комерційними справами. Головними діючими особами цих нових груп інтересів часто-густо є бізнес-менеджери, члени громадянського суспільства та представники недержавних організацій” [31, с. 11]. Економічні процеси набувають глобального характеру, багато в чому стирають грань між внутрішньою і зовнішньою політикою, часто підпорядковуючи першу другій. Нова ситуація різко обмежує для переважної більшості національних урядів можливість втручатися в регулювання цих процесів. Механізми реального управління економікою дедалі більше переходять у підпорядкування наднаціональних співтовариств, міжнародних та національних неполітичних організацій, а також небагатьох урядів економічно могутніх країн, насамперед США, а також Японії, Китаю, інших.

Ці обставини безпосередньо стосуються і відносин країн-членів з МВФ – МБРР. З одного боку, слід розуміти,

що в сучасних умовах вироблення та дотримання певної зовнішньоекономічної політики держави залежить не лише від неї самої, не лише від позиції її установ та політичних сил, а й від інтересів та дій зовнішніх гравців – провідних світових та регіо-

нальних держав, транснаціональних корпорацій, міжнародних регіональних об'єднань, міжнародних фінансових інститутів. З другого боку, і в са-

*Директор-розпорядник МВФ Крістін Лагард.
Реформатор і консерватор в одній особі.*

мій країні, крім державних інститутів, дедалі вагомішу роль відіграють інститути громадянського суспільства та підприємницькі кола.

Таким чином, підвищення ефективності співробітництва з МВФ (у тому числі щодо аргументації та відстоювання національних економічних інтересів у процесі узгодження спільних кредитних програм) потребує якнайширшого залучення нових партнерів у сфері зовнішньоекономічної політики до переговорів з міжнародними фінансовими організаціями вже на початкових стадіях. А в системі державних установ більшу роль повинно відігравати міністерство закордонних справ, щоб забезпечити координацію відносин з МВФ – МБРР з іншими заходами у сфері зовнішньої політики. А також для використання можливостей членства України в МВФ – МБРР для досягнення різноманітних цілей у взаємовідносинах не тільки з цими організаціями, а й з іншими країнами-членами.

А такі зміни в системі взаємодії з Бреттон-Вудськими інститутами залежать не лише від країн-членів, а й від правил і традицій цих інститу-

тів, від їхніх завдань та методів роботи. Тобто на порядку денному виникає питання про оновлення цієї системи. Закликів до “чергового Бреттон-Вудсу”, як згадувалося на початку статті, не бракує. Втім, питання полягає в тому, яким повинен бути цей “новий Бреттон-Вудс” – “Другим” чи “черговим”? Тобто йдеться лише про чергову (за нашою класифікацією – “п’яту”, але можуть бути й інші варіанти періодизації етапів розвитку післявоєнної валютної системи) зміну, часткову реформу певних принципів та напрямів діяльності Бреттон-Вудських інститутів? Або про створення докорінно нової міжнародної валютної системи?

Якщо говорити про чергові зміни, то вони вже відбуваються, хоча і без зайвого поспіху. Зокрема, ще на Щорічній сесії МВФ – МБРР у Гонконгу у 1997 році Тимчасовий комітет у своїй заяві підкреслив, що настав час додати до статуту МВФ статтю, яка б декларувала лібералізацію міжнародного руху капіталу як одну з пріоритетних цілей фонду [32, с. 24]. Втім, дискусії з цього приводу тривають і досі.

Очікування щодо створення сучасної глобальної економічної системи від Міжнародного валютного фонду вичерпно і чітко висловлені в кінцевій Декларації саміту країн “Групи 20”, який відбувся у листопаді 2011 року в Каннах: “Ми закликаємо МВФ до досягнення подальшого прогресу на шляху до більш інтегрованого, неупередженого та ефективного нагляду з боку МВФ, який би включав... зокрема політику щодо фінансового сектору, фіскальної системи, грошово-кредитну, курсову політику та поглиблений аналіз їхнього впливу на зовнішню стабільність. Ми закликаємо МВФ регулярно здійснювати моніторинг транскордонного руху капіталів та каналів їх переказу, а також оновлювати заходи з управління рухом капіталу, які використовуються країнами. Ми також закликаємо МВФ продовжити свою роботу щодо вивчення факторів та оцінки накопичення валютних резервів з урахуванням специфіки країни, і разом з МБРР здійснювати роботу щодо розробки глобальних показників ліквідності з метою їх подальшого включення до системи нагляду МВФ та інших моніторингових процесів на основі надійних показників. Ми уникатимемо постійних фундаментальних відхилень валют-

них курсів, і просимо МВФ продовжувати вдосконалювати свою оцінку валютних курсів і публікувати, по можливості, свої оцінки” [33, с. 4].

З урахуванням результатів глобалізації економіки та наслідків міжнародної фінансової кризи 2008–2010 рр. “МВФ висловлює готовність взяти на себе функцію здійснення постійного та всебічного нагляду, а також практичних заходів з метою підтримання макроекономічної стабільності у світі” [34, с. 37]. Міжнародний валютний фонд активно виявляє потенційні ризики для внутрішньої та міжнародної стабільності і надає відповідні рекомендації країнам-членам щодо змін зовнішньоекономічної політики. У цьому контексті можемо згадати, що ще внаслідок азійської кризи кінця минулого століття МВФ та МБРР прийняли спільну “Програму оцінки фінансового сектору” (Financial Sector Assessment Program, FSAP). Спочатку вона діяла на добровільній основі, але з 2011 року прийнято рішення щодо її обов’язковості для країн із системно значущими фінансовими секторами.

Одним із напрямів такого реформування може бути і надання фонду функцій координатора процесу банкрутства держав-боржників. Проблема ця, в принципі, досить гостра, оскільки “відсутність механізму, який передбачає дії більшості в різних групах кредиторів, є головним джерелом проблем щодо забезпечення колективних дій” [35, с. 7]. Із цієї проблемою кредитори на практиці стикнулися під час реструктуризації боргу деяких латиноамериканських країн і Росії. Україну, попри вельми складну ситуацію з обслуговуванням зовнішніх боргів, яка виникла на початку 2014 року, ця “чаша” поки що минула. Втім, як ми розуміємо, наявність більших прав МВФ у координації дій країн-кредиторів реально може сприяти вирішенню боргових проблем за оптимальним сценарієм (що й відбулося, зокрема, в Греції та інших периферійних країнах ЄС, які були вражені фіскально-борговою кризою у 2011–2013 рр., і з

якими МВФ співпрацював у форматі так званої “трійки”).

Одночасно “перебудова кредит-

МВФ – глобальна організація з масштабними підходами до вирішення проблем.

них механізмів МВФ покликана розширити – в плані умов, строків та лімітів доступу до ресурсів – можливості фінансування розвинутих та найбільших країн, що розвиваються, які зазнають, з точки зору МВФ, тимчасових та здебільшого зумовлених зовнішніми факторами проблем” [36, с. 38]. Це значною мірою зумовлено згаданою вище фіскальною кризою в країнах єврозони.

До чергових змін слід віднести і перегляд квот (який, згідно зі статутом МВФ, відбувається кожні п’ять років) та системи управління фондом. Це доволі рутинна, хоча і важлива робота, яка на даному етапі має на меті приведення у відповідність ваги та ролі окремих країн та груп країн в МВФ – МБРР та світовій економіці. Основним напрямом таких змін є збільшення квот (а відповідно і голосів) країн із новоствореними ринками, надання прав на окреме місце в Раді директорів для нових регіональних лідерів світової економіки або формування груп країн, які обирають спільного представника в Раді

директорів (*constituency*) таким чином, щоб підвищити рівень представництва країн, які розвиваються.

Але якщо говорити про більш радикальні зміни, про принципово нову міжнародну валютну систему, то світовій економічній еліті необхідно знайти консенсус у таких ключових питаннях, як сучасні світові гроші, міжнародний кредитор останньої інстанції, принципи та цілі регулювання валютних відносин, міжнародна валютна інтеграція тощо.

Зокрема, щодо світових грошей, то час від часу (особливо з позиції нових країн-членів) лунають ностальгічні заклики повернутися до системи “золотого стандарту”, хоча, здавалося б, у цьому питанні давно все з’ясовано і розставлено крапки над “і”. Як зазначив із приводу таких закликів професор Чиказького університету А.Кашіап (Anil K.Kashyap), “я не знаю жодного економіста із серйозною репутацією, який би думав, що це мудра ідея, але вона має велику політичну привабливість” [37]. Так що такі спроби неминуче повторюватимуться, хоча і з наперед відомим результатом (тобто безрезультатно). Також лунають серйозніші пропозиції щодо створення єдиної світової валюти – на заміну долара США (та деяким іншим, “допоміжним” міжнародним валютам – євро, британському фунту, швейцарському франку...).

У такому випадку постає питання про емітента такої валюти: як варіант пропонується вдосконалити механізм СПЗ, перетворити цю розрахункову одиницю на повноцінну валюту і доручити її емісію Міжнародному валютному фонду. Але цей варіант передбачає дуже високий ступінь навіть не координації, а управління світовою кредитно-грошовою та фіскальною системами, на що навряд чи можна сподіватися в найближчій перспективі. В усякому випадку ситуація в зоні функціонування євро свідчить про те, що досягнення такого рівня взаємодії деяких країн є не лише економічною, а й політичною проблемою. По суті, для цього необхідно створити єдиний світовий уряд – що нині є категорією, швидше, утопічного, а не наукового світогляду.

Більш реалістичні перспективи – “виштовхування” долара США з “валютного Олімпу” і заміна його монополії на “валютну олігополію”, за якої функції міжнародних валют більш-менш рівноправно виконували б кілька національних та регіональних ва-

лют (долар США, євро, юань, а також, можливо, створені в майбутньому регіональні валюти країн Африки та Латинської Америки) — теж поки що недостатньо близькі. Зокрема, “чутки про смерть долара США “виявилися дещо перебільшеними”; подальше поширення міжнародного впливу євро стримується кризою в “єврозоні”; привабливість китайського юаня для міжнародних інвесторів залишається низькою, а бажання керівництва багатьох країн щодо перетворення національної валюти на світову — сумнівним; гучні проекти щодо створення нових регіональних валют не проходять “фільтр” критичного аналізу. За таких умов скликання принципово нового Бреттон-Вудсу відкладається на невизначений термін. Якщо згадати, що Бреттон-Вудська конференція та її рішення стали можливими лише завдяки переформатуванню світової політичної та економічної карти внаслідок Другої світової війни, то, може, це й не так уже й погано.

Фото з відкритих джерел та архіву редакції.

Література

1. *Beyond Bretton Woods 2 — The Economist*, 4 November, 2010. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economist.com/node/17414511>.
2. James H. *International monetary Cooperation since Bretton Woods*. — Wash., D.C., 1996. — 742 p.
3. Гилберт М. В поисках единой валютной системы. — М.: Прогресс, 1984. — 348 с.
4. Dormael A. *Bretton Woods: Birth of a Monetary System*. — L.: Palgrave Macmillan, 1978. — 333 pp.
5. Steil B. “Red White. Why a Founding Father of Postwar Capitalism Spied for the Soviets”// *Foreign Affairs*, March/April 2013. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.foreignaffairs.com/articles/138847/benn-steil/red-white>.
6. *What Is Bretton-Woods? /Bretton-Woods Institutions turn 60.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://external.worldbankimflib.org/Bwf/whatsbw.htm>.
7. *Treasury Department, Press Release, December 27, 1945/Bretton Woods Monetary Conference, July 1–22, 1944.* — Archives. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTARCHIVES/0,,contentMDK:21826676~pagePK:36726~piPK:437378~theSitePK:29506,00.html>.
8. *Articles of Agreement. International Monetary Fund-Wash., D.C., 1993.* — 115 pp.
9. Griffith-Jones S. *The Role and Resources of the Fund // Problems of International Money, 1972–85. Ed. By M. Posner, p. 139–163.* — Wash., D.C., IMF, 1986. — 191 pp.
10. *Monetary Stability through International Cooperation. Ed. by A. Bakker et al.* — Amsterdam; Springer, 1994. — 409 pp.
11. Борисов С. М. *Золото в экономике современного капитализма.* — М.: Финансы и статистика, 1984. — 478 с.
12. Polak J. *The Changing Nature of IMF Conditionality // Essays in International Finance, No.184, September 1991, Princeton University* — 76 pp. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.princeton.edu/~ies/IES_Essays/E184.pdf.
13. Mussa M., Boughton J., Isard P. *The Future of the SDR in Light of Changes in the International Monetary System, 1996.* — 464 pp.
14. Green T. *The World of Gold — L.: Rosendale Press Ltd.* — 1993. — 388 pp.
15. Бордачев Т. *Сила, мораль, справедливость. Международная политика в XXI веке // Россия в глобальной политике.* — 2014. — № 2. — С. 56–66.
16. Кротов Н. *Путь Геракла. История банкира Виктора Геращенко, рассказанная им Николаю Кротову* — М.: Эксмо, 2011. — 350 с.
17. Зверев А. Г. *Записки министра* — М.: Политиздат, 1973. — 270 с.
18. Acsay P.J. *Planning For Postwar Economic Cooperation U.S. Treasury, The Soviet Union, and Bretton Woods 1933–1946.* — Saint Louis University, 2000–370 pp. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.centerforfinancialstability.org/hfs/Acsay_Planning.pdf.
19. Грайвер Б. З. *Международный банк и развивающиеся страны.* — М.: Наука, 1972. — 200 с.
20. *Финансовая организация и деятельность Международного валютного фонда.* — Вашингтон: МВФ, 1994. — 168 с.
21. Эбке В. Ф. *Международное валютное право.* — М.: Международные отношения; Учеб. пособие; перевод с немецкого. — 1997. — 335 с.
22. Balczerowicz L. *800 dni. Szok kontrolowany.* — Warszawa, BGW, 1992–319 s.
23. Кузнецов В. *Отношения России с МВФ // Мировая экономика и международные отношения.* — 2002. — № 7. — С. 46–52.
24. *Summary Proceedings of the Forty-Seventh, Annual Meeting of the Board of Governors, Sept. 22–24, 1992.* — IMF, Wash., D.C. — 347 pp.
25. *Currency Convertibility in Eastern Europe. Ed. By J. Williamson.* — Wash., D.C., Institute for International Economics. — 1991. — 461 pp.
26. Williamson J. *What Should the World Bank Think About the Washington Consensus // World Bank Research Observer, Volume 15, Issue 2, August 2000.* — P. 251–264.
27. *Україна в Міжнародному валютному фонді // К.: Науково-дослідний фінансовий інститут, 1997.* — 96 с.
28. *Managing the world economy // The Economist, Aug. 1, 2002.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economist.com/node/1259312>.
29. Папава В. *Международный валютный фонд в Грузии: Достижения и ошибки.* — Тбилиси: Компания Империл, 2001. — 85 с.
30. Gomulka S. *The IMF-Supported Programs of Poland and Russia 1990–1994; Principles, Errors and Results.* — Warsaw, CASE, 1995. — 35 pp. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.case-research.eu/sites/default/files/publications/3414767_036_0.pdf.
31. Saner R., Yiu L. *International Economic Diplomacy: Mutations in Post-modern Times — Discussion Papers in Diplomacy, No. 84, January 2003, Netherlands Institute of International Relations “Clingendael”.* — 37 pp. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://clingendael.info/publications/2003/20030100_cli_paper_dip_issue84.pdf.
32. *From Crisis to a New Recovery (Excerpts from Selected Addresses by Michel Camdessus)* — IMF, 1999. — 97 pp.
33. *Cannes Summit Final Declaration “Buildig Our Common Future: renewed collective action for the benefit of all”.* — 19 pp. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.g20.org/sites/default/files/g20_resources/library/Declaration_eng_Cannes.pdf.
34. Смыслов Д. В. *Реформирование Международного валютного фонда: проблемы и решения. Регулятивные аспекты // Деньги и кредит.* — 2012. — № 1. — С. 36–43.
35. Krueger A. *A New Approach To Sovereign Debt Restructuring.* — IMF, 2002. — 40 pp.
36. Смыслов Д. В. *Реформирование Международного валютного фонда: проблемы и решения. Финансы и управление // Деньги и кредит.* — 2012. — № 2. — С. 33–44.
37. *Freeland Ch. Economists, consensus and crisis // International Herald Tribune.* — 2013. — Jan. 11. — P. 2.